

Annales

Instituti

Archaeologici

VIII - 2012

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
Fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Željko Tomičić

Izvršni urednik/Desk editor

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Tehnički urednik/Technical editor

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minichreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Suzana Čule

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)
Suzana Čule (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

Tisak/Printed by

ZRINSKI d. d., Čakovec

Naklada/Circulation

600 primjeraka/ Copies

©Institut of archaeology, Zagreb 2012.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Mirela Hutinec
Sotin, probna arheološka istraživanja 2011. godine
- 14** **Marko Dizdar**
Terenski pregled i probna iskopavanja na izgradnji obilaznice
Vinkovci zapad – Mirkovci
- 18** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2011.
- 23** **Tatjana Tkalčec**
Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari - crkva sv. Lovre 2011.
godine
- 29** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
 Marko Dizdar
Probna istraživanja kasnobrončanodobnog groblja Migalovci
– Vivodine
- 33** **Marko Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
Probna istraživanja u Malom Bilaču 2011. godine
- 37** **Saša Kovačević**
Nova Bukovica Sjenjak 2011.
- 41** **Marko Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
Pokusna istraživanja visinskog prapovijesnog naselja na
Plišu kod Velike
- 46** **Marko Dizdar**
Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo
– Veliko polje u 2011. godini
- 52** **Siniša Krznar**
Torčec – Cirkvišće, arheološko istraživanje 2011. godine
- 58** **Juraj Belaj**
 Filomena Sirovica
Arheološka istraživanja crkve Uznesenja Blažene Djevice
Marije u Gori od 2008. do 2011. godine
- 63** **Daria Ložnjak Dizdar**
Zaštitna istraživanja nalazišta AN 5 Poljana Križevačka 2
na trasi autoceste A12 Sv. Helena – GP Gola

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Mirela Hutinec
Sotin, trial archaeological excavations 2011
- 14** **Marko Dizdar**
*Field survey and trial excavations on the area of the construction
of the Vinkovci zapad - Mirkovci bypass*
- 18** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, Archaeological Research 2011
- 23** **Tatjana Tkalčec**
*Archaeological research of the site Crkvari - St. Lawrence Church
in 2011*
- 29** **Daria Ložnjak Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
 Marko Dizdar
*Trial excavations of the Late Bronze Age cemetery Migalovci
– Vivodine*
- 33** **Marko Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
Trial excavations in Mali Bilač 2011
- 37** **Saša Kovačević**
Nova Bukovica Sjenjak 2011
- 41** **Marko Dizdar**
 Hrvoje Potrebica
*Trial Excavation of prehistoric hilltop settlement on Pliš near
Velika*
- 46** **Marko Dizdar**
*The results of the research of the La Tène culture cemetery
Zvonimirovo – Veliko Polje in 2011*
- 52** **Siniša Krznar**
Torčec – Cirkvišće, archaeological research 2011
- 58** **Juraj Belaj**
 Filomena Sirovica
*Archaeological excavations of the church of the Assumption
of the Blessed Virgin Mary in Gora during the period from
2008 until 2011*
- 63** **Daria Ložnjak Dizdar**
*Rescue excavations of the site AN 5 Poljana Križevačka 2
on the route of the highway A12 St. Helena – GP Gola*

<p>69 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić
Filomena Sirovica</p> <p>Rezultati četvrte sezone arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kalnik-Igrišće</p>	<p>69 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić
Filomena Sirovica</p> <p><i>The results of the fourth season of archaeological research at Kalnik-Igrišće site</i></p>
<p>74 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić</p> <p>Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2011.</p>	<p>74 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić</p> <p><i>Hvar, Island of Sv. Klement, Soline Bay, Archaeological Excavations 2011</i></p>
<p>79 Kornelija Minichreiter
Zorko Marković</p> <p>Donji Vukojevac, sjever – zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste Zagreb – Sisak</p>	<p>79 Kornelija Minichreiter
Zorko Marković</p> <p><i>Donji Vukojevac, north - rescue archaeological excavations on the Zagreb - Sisak highway</i></p>
<p>85 Marko Dizdar
Asja Tonc</p> <p>Zaštitna istraživanja nalazišta AN 6 Gornji Vukojevac na trasi auto-cesta Zagreb – Sisak u 2011. godini</p>	<p>85 Marko Dizdar
Asja Tonc</p> <p><i>Rescue excavations of AN 6 Gornji Vukojevac site on the Zagreb – Sisak highway route during 2011</i></p>
<p>90 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p>Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivanju 2011.</p>	<p>90 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p><i>Archaeological excavations at the Stari Grad site, Ivanec, 2011</i></p>
95 Tatjana Tkalčec Konzervatorski radovi na burgu Vrbovcu u Klenovcu Humskom 2011. godine	95 Tatjana Tkalčec <i>Conservation works on the Vrbovec castle, Klenovec Humski in 2011</i>
<p>98 Goranka Lipovac Vrkljan
Ana Konestra</p> <p>Crikvenica – <i>Ad turres</i>, prošlogodišnja terenska istraživanja 2011. godine, projekt eksperimentalne arheologije i novi nalazi distribucije crikveničkih keramičarskih proizvoda</p>	<p>98 Goranka Lipovac Vrkljan
Ana Konestra</p> <p><i>Crikvenica - Ad turres, 2011 field research, experimental archaeology project and a new evidence of the distribution of ceramic products from Crikvenica</i></p>
<p>103 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Ana Konestra</p> <p>Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek kod Tara u 2011. g.</p>	<p>103 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Ana Konestra</p> <p><i>Archaeological and conservation research of the Stancija Blek site near Tar in 2011</i></p>

Terenski pregledi

108 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

Terenski pregled arheoloških lokaliteta u Valpovštini 2011.

111 **Zorko Marković**
Danimirka Podunavac
Jasna Jurković

Rezultati rekognosciranja arheoloških terena oko Našica 2011. godine

115 **Tatjana Tkalčec**

Rekognosciranje srednjovjekovnih gradišta na području bilogorskog kraja i Zapadne Slavonije 2011. g.

129 **Hrvoje Kalafatić**

Terenski pregled na prostoru izgradnje vodocrpilišta "OSEKOVO"

133 **Hrvoje Kalafatić**

Terenski pregled na trasi izgradnje sjeverne zaobilaznice mjesta Prelog u Međimurju

137 **Asja Tonc**

Terenski pregled područja izgradnje nove obilaznice grada Zagreba

Field Surveys

108 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

Archaeological Field Survey of sites in the Valpovo Area in 2011

111 **Zorko Marković**
Danimirka Podunavac
Jasna Jurković

Results of Archaeological Field Survey of the Našice Area in 2011

115 **Tatjana Tkalčec**

Field survey of the mediaeval earthen fortifications in Bilogora region and the Western Slavonia during 2011

129 **Hrvoje Kalafatić**

Field survey of the Osekovo water wells construction area

133 **Hrvoje Kalafatić**

Field Survey on the route of the construction of the northern bypass of Prelog in Međimurje

137 **Asja Tonc**

Field survey of the area of the construction of the new Zagreb bypass

Eksperimentalna arheologija

145 Andreja Kudelić

Eksperimentalno testiranje prapovijesne arheološke tvorevine i rezultati pečenja keramike na otvorenoj vatri

**149 Goranka Lipovac Vrkljan
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra**

Eksperimentalna arheologija - gradnja replike rimske keramičarske peći u Crikvenici

155 Ivana Ožanić Roguljić

Povijesno - arheološke manifestacije (Rimska noć u Naroni, Dani Dioklecijana)

Experimental archaeology

145 Andreja Kudelić

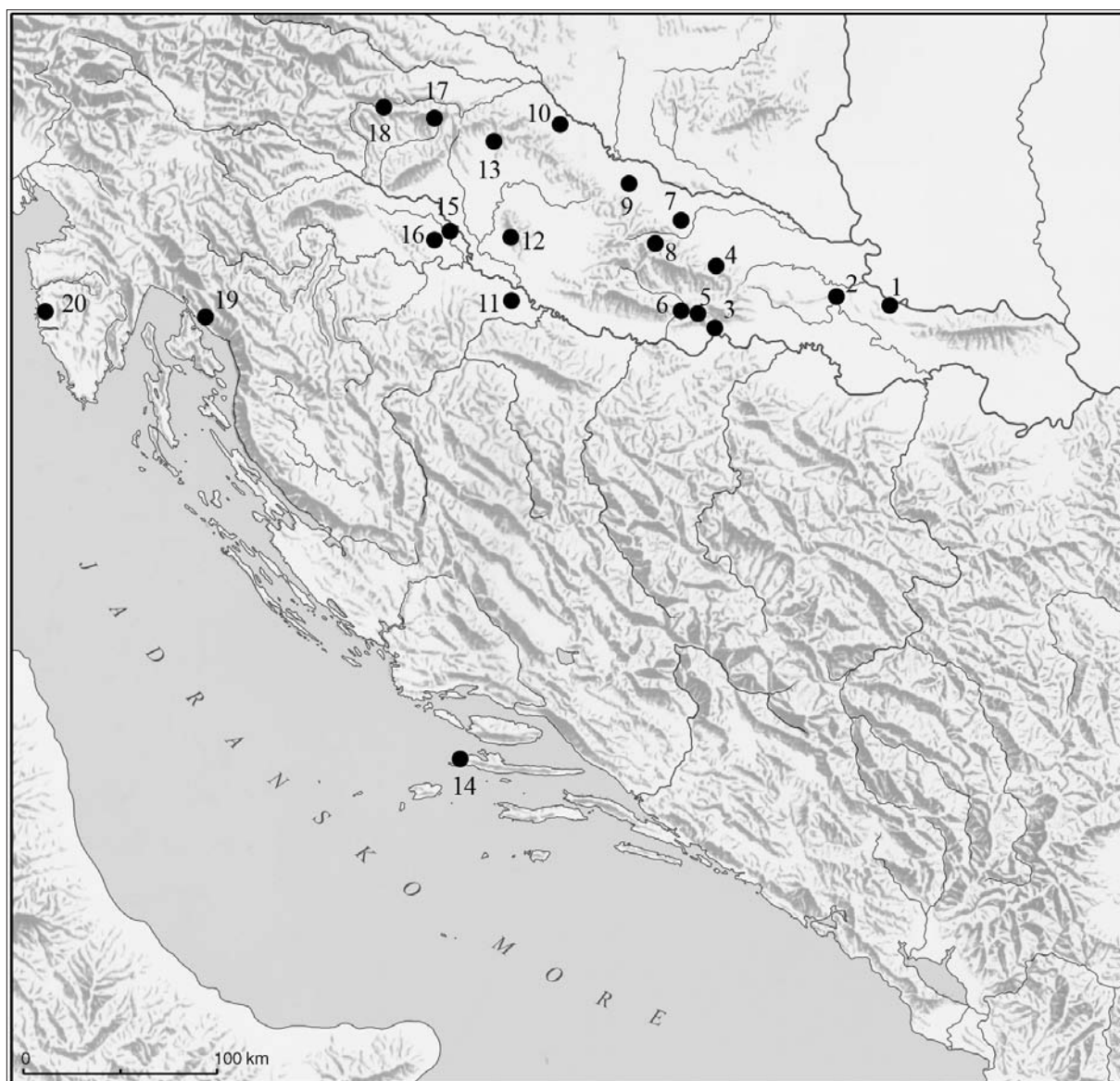
Experimental testing of prehistoric archaeological features and the results of firing pottery on an open fire

**149 Goranka Lipovac Vrkljan
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra**

Experimental Archaeology - a replica of a Roman pottery kiln

155 Ivana Ožanić Roguljić

Historical - archaeological manifestations (Roman night in Naroni, Diocletian Days)

1. Sotin
2. Vinkovci zapad – Mirkovci
3. Slavonski Brod Galovo
4. Crkvari
5. Migalovci-Vivodine
6. Mali Bilač
7. Nova Bukovica Sjenjak
8. Pliš kod Velike
9. Zvonimirovo – Veliko polje
10. Torčec-Crikvišće
11. Gora
12. AN 5 Poljana Križevačka
13. Kalnik-Igrišće
14. Sv. Klement – Soline
15. Donji Vukojevac
16. AN 6 Gornji Vukojevac
17. Ivanec Stari Grad
18. Klenovec Humski-Plemićki grad Vrbovec
19. Crikvenica – Igralište
20. Stancija Blek-Tar

Rezultati četvrte sezone arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kalnik-Igrišće

The results of the fourth season of archaeological research at Kalnik-Igrišće site

Snježana Karavanić
Andreja Kudelić
Filomena Sirovica

Primljeno/Received: 06.03.2012.
Prihvaćeno/Accepted: 12.03.2012.

Nakon dvije godine, nastavljena su sustavna arheološka iskopavanja prethistorijskog naselja Kalnik-Igrišće. Tijekom ovogodišnje kampanje, na položaju Kalnik-Igrišće II (k.č. 233, k.o. Kalnik) nastavljena su iskopavanja sonde iz 2008. godine. Pokrenuta su i nova revizijska istraživanja na k.č. 40, k.o. Borje (Kalnik-Igrišće I), u neposrednoj blizini područja istraživanog od 1988. do 1990. godine, a s ciljem utvrđivanja i revizije arheološke stratifikacije djelomično utvrđene tijekom prvih istraživanja.

Ključne riječi: Kalnik-Igrišće, srednji vijek, kasno brončano doba, lasinjska kultura, naselje
Key words: Kalnik-Igrišće, Middle Ages, Late Bronze Age, Lasinja culture, settlement

U razdoblju od 5. do 23. srpnja 2011. godine Institut za arheologiju proveo je nastavak istraživanja na lokalitetu Kalnik-Igrišće u sondi II (k.č. 233, k.o. Kalnik) te revizijska istraživanja na k.č. 40, k.o. Borje. Nastavili smo s istraživanjima koja su započela 2006. godine (Karavanić 2007; 2008). Izuzetno važni nalazi koji su pronađeni tijekom istraživanja 2008. godine rezultirali su i postavom izložbe *Kalnik-Igrišće - rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja* (Karavanić et al. 2011). Istraživanja su nastavljena s ciljem dokumentiranja objekta koji je otkriven proteklih sezona. Pokazalo se kako je riječ o većem objektu nadzemnog karaktera. U sklopu ovogodišnjih istraživanja terenski je pregledan dio južnih padina brda Kalnik.

Istraživanja na k.č. 40, k.o. Borje (Kalnik-Igrišće I) provedena su kako bi se omogućila revizija arheološke stratifikacije te precizno dokumentiranje stratigrafskog slijeda djelomično utvrđenog već tijekom istraživanja provedenih krajem 80-ih godina 20. stoljeća kada su na ovom prostoru ustanovljeni raznovrsni, prvenstveno brončanodobni arheološki ostaci obilježeni izrazitom pojavom metalnih nalaza te raznovrsnih tragova gorenja među kojima je utvrđena pojava više većih ognjišta (Majnarić-Pandžić 1992; Vrdoljak 1992; 1994; Vrdoljak, Forenbacher 1995). Iako je namjera bila arheološki istražiti manji prostor u neposrednoj blizini stare sonde i tako se nadovezati na prije utvrđenu stratigrafsku situaciju, zbog izrazito gustog i visokog raslinja kojim je prostor obrastao tijekom zadnjih dvadeset godina, kao prikladan istražni prostor u ovim se uvjetima nametnula manja čistina smještena u blizini starije sonde, između novoposađenih borova, dimenzija 6x4 m. Istražna sonda nalazi se otprilike 100 m jugozapadno od položaja sonde II.

Kalnik-Igrišće II

Ove smo godine, tijekom arheoloških iskopavanja, dokumentirali i istražili 85 stratigrafskih jedinica. Riječ je o slojevima, zapunama s pripadajućim ukopima, a ustanovljeno je

i nekoliko kamenih struktura te nekoliko ognjišta (vatrišta). Nastavili smo s planiranim radovima koji su obuhvatili skidanje ostataka slojeva SJ 14, 54 i 55. Prema dosadašnjim interpretacijama riječ je o nivou poda brončanodobne kuće koji sadrži mnoštvo ostataka karboniziranih žitarica i razbijenih posuda (istraženo i dokumentirano 2008. godine) (Karavanić 2009). Zatečeno stanje na lokalitetu bilo je loše, bez obzira što je sonda bila zaštićena prema pravilima, a tri zime uništile su dio istočnog profila. Ostaci crnog sloja SJ 14, 54 i 55 istraženi su u cijelosti, a ispod slojeva otkrivena je nova SJ 71 koja se pružala uz granice definiranog velikog ukopa objekta (SJ 101). Dakle, ispod slojeva gara (SJ 14, 54, 55) duž čitave sonde prostirao se sivomaslinasti sloj rahle zemlje, s primjesama komadića gara, vrlo sitnih ulomaka lijepa te sporadičnim ulomcima keramike. Keramički materijal iz sloja 14 i 71 nije se na prvi pogled kronološki razlikovao. Rub ukopa (SJ 101) jasno se ocrtao u smjeru S - J u dužini od oko 9 m. Južna i istočna granica nisu definirane jer se podvlače pod južni profil. Linija ranije definiranih i istraženih rupa od stupova jasno prati liniju ukopa SJ 101. SJ 71 produbljuje se u istočnom dijelu (prema istočnom profilu). U SJ 71 bili su ukopani brojni stupovi zapunjeni s rahlom zemljom i kamenjem srednje veličine. Promjer stupova iznosio je od 35 do 45 cm dok je dubina varirala od 30 do 45 cm. Uspjeli smo definirati niz stupova (SJ 68/69; 82/83; 13/15; 18/19) na razini slojeva SJ 14/54/55 i SJ 10/154.¹ Navedeni stupovi prate liniju ukopa SJ 101 sa zapadne strane. S unutarnje strane ukopa dokumentirana je zanimljiva struktura od kamena dužine 4 m i prosječne širine 0,5 m (SJ 79). Struktura, vjerojatno predstavlja dio arhitekture istog objekta. SJ 79 također prati liniju stupova,

¹ Kao SJ 10 dokumentiran je 2007. godine tzv. predzdravični sloj glinaste zemlje smeđo-maslinaste boje skamenjem. Ovogodišnjom se kampanjom ustanovilo kako nije riječ o predzdravičnom sloju već je riječ o starijem debelom sloju erozije(?) koji smo ove godine imenovali kao SJ 154. Dakle SJ 10 i 154 odnose se na isti sloj.

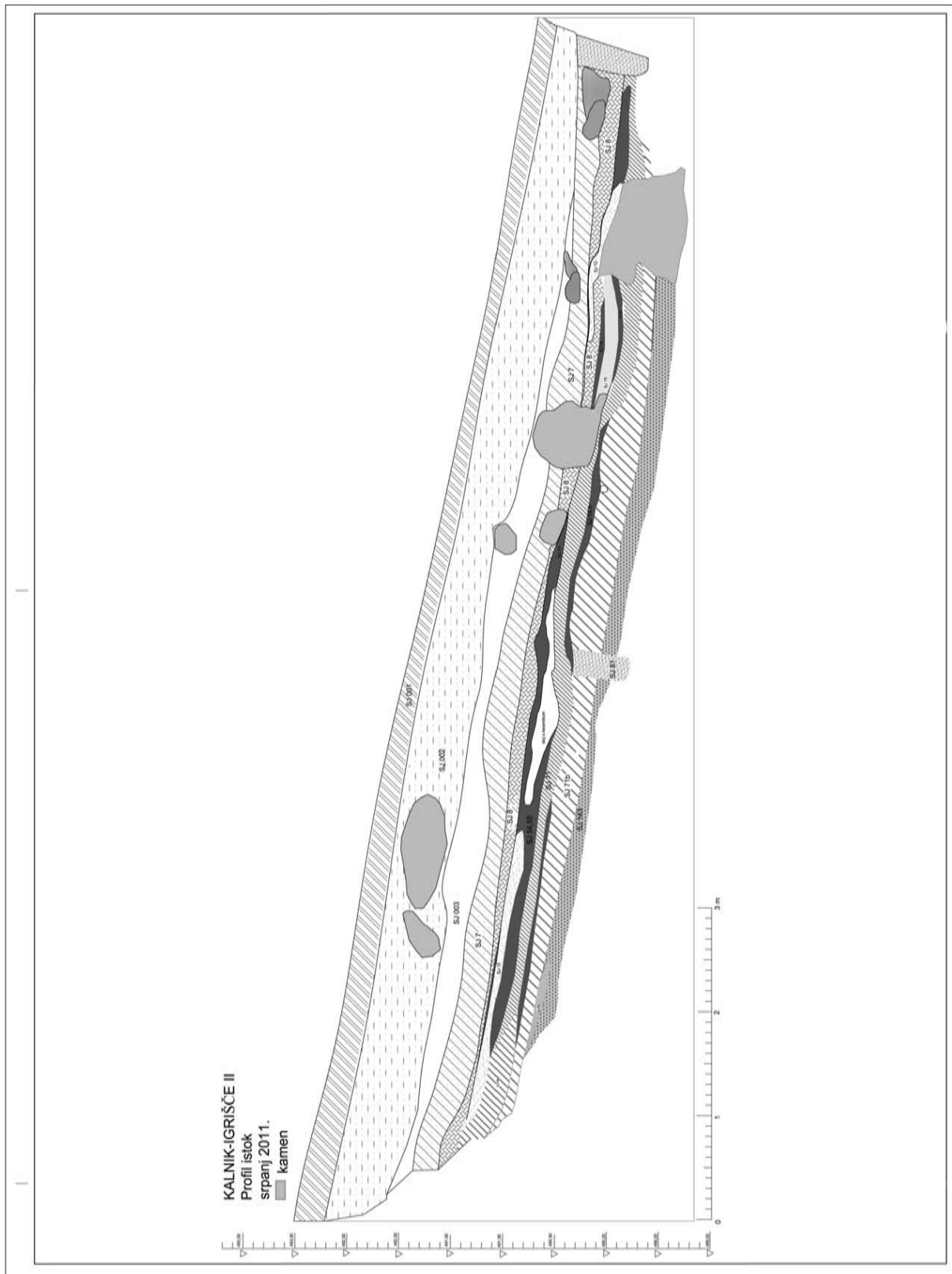
Sl. 1 Kalnik-Igrišće II, SJ 101 i ukopi stupova (snimila: A. Kudelić).

Fig. 1 Kalnik-Igrišće II, SU 101 and post holes (photo by: A. Kudelić).

ali s blagim otklonom prema istoku, vjerojatno kao posljedica urušanja odnosno pada terena.

Ovoj fazi pripada i ognjište (SJ 57) koje je dokumentirano prijašnjih sezona. Ispod zapečenog premaza od gline nalazilo se nekoliko ulomaka keramike (tarac). Keramički ulomci pripadaju uglavnom loncima koji su ukrašeni apliciranom trakom s otiskom prsta. Ispod sloja keramičkih ulomaka nalazi se sloj gline (SJ 58, 86) koji je zapečen u središnjem dijelu dok je uz rubove ostao žute boje. Ispod podloge od gline naišli smo na manje kamenje koncentrirano uz zapadni, južni i sjeverni rub ognjišta (SJ 89). Kamenje je djelomično povezano glinom, odnosno zapečenom zemljom. Ispod slojeva nalazi se tamnosivi (crni) sloj s ostacima ugljena (SJ 90). Vrlo je sličan sloju SJ 14. Nakon što smo istražili jedinice koje su primijećene na nivou sloja 71 krenuli smo s uklanjanjem sloja koji je obilovao keramičkim ulomcima i većim brojem raznovrsnih životinjskih kosti. Rub ukopa SJ 101 jasno je bio vidljiv u sjevernom i istočnom dijelu. Sa skidanjem sloja krenuli smo od rubova ukopa, u sjevernom dijelu sonde. Ispod 30-ak cm sloja uz zapadni rub ukopa, na mjestu sjeverno od središnjeg kamena, otkriven je intaktni sloj žute gline (SJ 109). Sloj je očuvan samo na tom mjestu. Glina u sebi ne sadrži tragove arheološkog materijala, ali je svakako antropogenog nastanka jer ne leži na zdravici. U sloj gline ukopan je SJ 73/74 koji je bio primijećen pri vrhu sloja 71, ali i SJ 105/106; 139/149; 110/111; 112/113 i 149/150. Riječ je o ukopima za stupove manjih dimenzija (osim SJ 105/106). Keramički materijal prisutan je u gotovo svakoj ispuni stupa i pripada vremenu kasnog brončanog doba. U južnom dijelu sonde je slična situacija, ali ne posve jednaka. Ispod sloja 71 i 71b definirana je SJ 153 u južnom i SJ 143 u sjevernom dijelu sonde. Na razini sloja 153 otkriveno je manje ognjište/vatrište (SJ 99). Ognjište predstavljaju crveno zapečena zemlja, ostaci ugljena i kamenje srednje veličine (10x7x5 cm) slagano u dva

horizontalna reda uz sjeverni rub vatrišta. Nekoliko stupova otkriveno je i istraženo na razini slojeva 143 i 153 (SJ 117/11, 95/96, 128/129, 114/121, 119/120), a zanimljivi su i očuvani otisci drvenih stupova unutar ukopa (sl. 1). Na istom se nivou nalazi još jedno manje vatrište, dimenzija 48x32 cm (SJ 126). Vatrište je dijelom uništeno ukop za stup (SJ 88). Južni rub ukopa nije se mogao jasno definirati u odnosu na žuto-maslinasti sloj pjeskovito glinaste zemlje koja se nalazi u jugoistočnom uglu sonde (SJ 122). U južnom dijelu sonde, ispod ognjišta i tankog sloja 71 nalazio se sloj kamena (SJ 102). Struktura se sastojala od većeg (20x10x10 cm) kamena i onog srednje veličine (10x15x5 cm), a pružala se u smjeru sjeveroistok – jugozapad. Oko pola metra sjeverno od SJ 102, između većih kamenih stijena, dokumentiran je i sloj 127 koji je obilovao keramičkim ulomcima. Na pojedinim mjestima neke su posude očišćene *in situ*. Nakon što smo uklonili sloj 143 i 153, na dnu ukopa SJ 101 pojavili su se obrisi starijih ukopa, ali i nekih koji ranije nisu bili vidljivi. SJ 101 ukopan je u novoimenovani sloj 154, a čini se kako je riječ o debelom sloju erozije u kojemu se na mjestima nalaze ulomci keramike. Iako sloj 154 nije istražen u njemu se naziru još neki ukopani objekti. Sve navedene stratografske jedinice, prema sadašnjim saznanjima, pripadaju razdoblju kasnog brončanog doba i u vezi su s objektom koji smo započeli istraživati 2008. godine. Posljednja faza koju smo dokumentirali odnosi se na ukop SJ 101, erozijski sloj (SJ 154) i sloj gline (SJ 102) u sjevernom dijelu sonde. Apsolutna visina najdublje dijela sonde izmjerena je na dnu ukopa za stup i iznosi 489,05 m. Na dnu ukopa SJ 101, u središnjem dijelu sonde, izmjerena je visina od 489,60 m. Prema ovim podacima sloj 154 zasigurno je na pojedinim dijelovima debeo i preko 60 cm. Visina u središnjem dijelu sonde na razini humusa iznosi 491,40 m, a na dnu trenutnog iskopa (dno SJ 101) 489,55 m (sl. 2). Na relativnoj dubini od preko 2 m možemo očekivati još starije antropogene tvorevine.

Sl. 2 Kalnik-Igrišće II, istočni profil (crtež: F. Sirovica i A. Kudelić).

Fig. 2 Kalnik-Igrišće II, east profile (drawing by: F. Sirovica and A. Kudelić).

Pokretni nalazi

Tijekom arheoloških iskopavanja sakupili smo velik broj pokretnog arheološkog materijala (N-1271 - 1421). Keramički materijal koji smo pronašli u SJ 71 uglavnom pripada tipovima plitkih i dubokih zdjela uvučenog ruba te većim loncima za čuvanje veće količine hrane ili tekućina. Preliminarno možemo zaključiti kako je keramički materijal pronađen tijekom ove kampanje tipološki prilično ujednačen te pripada periodu mlađe kulture polja sa žarama ili stupnjevima Ha B prema

srednjoeuropskoj kronologiji. Kao dijagnostički nalazi mogu se navesti ulomci ukrašeni tzv. *Pseudoschnur* ornamentom koji se pojavljuju na posudama u grobovima ruške grupe stupnja Ha B2 i Ha B3 (Müller-Karpe 1959; Črešnar 2006). Na nekim se ulomcima keramike pojavljuje urezivanje krivocrtnih motiva (cik-cak i girlande) koje ukazuje na sličnu dataciju. Još je važno napomenuti da keramički materijal pokazuje srodnosti s onim u naseljima Ormož (Dular, Tomanič-Jevremov 2010) i Brinjeva gora (Oman 1981). Na području sjeverozapadne Hrvatske naj-

Sl. 3 Kalnik-Igrišće I, SJ 16 i ukopi stupova (snimila: F. Sirovica).

Fig. 3 Kalnik-Igrišće I, SU 16 and post holes (photo by: F. Sirovica).

sličniji je analogan keramički materijal s gradine Špičak (Pavišić 1993). Statistička i tipološka obrada materijala je u tijeku.

Kao posebne nalaze vodili smo čitave ili polomljene, uglavnom keramičke predmete i metal. U mladim slojevima pronađen je brončani keltski novac s prikazom pijetla na reversu. Ovo je jedinstven nalaz i još jedan dokaz o obitavanju keltskih plemena na području Kalnika o čemu svjedoče i nalazi mlađih slojeva istraženih ranijih sezona. Pronađen je veći broj keramičkih pršljenaka, dva keramička koluta i piramidalni utezi. Ove sezone pronađeno je mnoštvo životinjskih kosti, a najveći broj pronađen je u SJ 71.

Kalnik-Igrišće I

U sklopu sustavnih arheoloških istraživanja provedena su revizijska istraživanja na lokaciji Kalnik-Igrišće I (k.č. 40, k.o. Borje) te je istražen sonda dimenzija 6x4 m.

Ispod erozijskog površinskog sloja ustanovljeni su vjerojatno prvi, *in situ* sačuvani arheološki ostaci. Riječ je o tvorevini od sitnog jednoličnog kamenja (SJ 5) koja se pruža u smjeru sjeverozapad - jugoistok. Kamenje se javlja u jednom redu te djeluje relativno pravilno poslagano. Iako ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je riječ o tvorevini antropogenog nastanka, zanimljivo je spomenuti da je među kamenjem uz manju količinu životinjskih kostiju nađeno i više manjih ulomaka prilično oštećene keramike bez jasnih dijagnostičkih karakteristika. Ako se to poveže s činjenicom da je na ovoj prirodnoj padini kamenje u cijeloj dužini ustanovljeno u samo jednom redu, može se pretpostaviti da je riječ o tvorevini koja predstavlja rezultat ljudske aktivnosti te se možda radi o svojevrsnom popločenju. Ispod ovog sloja nalazi se stariji erozivni sloj s dosta ulomaka keramike među kojima se ističu pojedini ulomci ukrašeni motivima lasinjske kulture. Nađeno je i dosta kućnoga lijepa i životinjskih kostiju te mnogi i raznovrsni komadi litičkog materijala. Neposredno ispod njega nađeno je sedam manjih ukopa (SJ 9=36, SJ 11, SJ 14=32, SJ 15, SJ 31, SJ 33, SJ 34) promjera između 20 i 40 cm,

te jedan veći (SJ 35), širok oko 80 cm. Od osam istraženih ukopa, pet se relativno pravocrtno pruža u smjeru istok - zapad, dok su preostala tri, bez zasad jasno ustanovljenog reda, smještena južno od njih (sl. 3). Iako ih nije bilo moguće preciznije datirati, prema ustanovljenoj relativnoj kronologiji, možemo reći da su stariji od prije spomenute tvorevine od manjeg kamenja a mlađi od lasinjskog objekta koji je ustanovljen ispod njih. Nakon uklanjanja masnog i kompaktnog sloja (SJ 16), na prostoru sjeverno od žive stijene, ustanovljen je veći izduženi ukop (SJ 49) na vrhu kojega su na dva mjesta, a uz sami kameni živac, utvrđeni ostaci zapečene zemlje (SJ 27 i SJ 28). Smješteni su sjeverno uz veliku ploču kamena živca, a neposredno iznad njih nađena je cjelovita lasinjska keramička žlica, dok je oko njih nađeno više ulomaka lasinjske keramike. Čini se da ostaci zapečene zemlje predstavljaju ostatke manjeg ognjišta. Sam je izduženi ukop bio zapunjen s više različitih zapuna (SJ 30, SJ 43, SJ 44, SJ 47 i SJ 48) u kojima je nađena veća količina ulomaka lasinjskih keramičkih posuda, komadi kućnoga lijepa te nešto litičkog materijala, životinjskih kostiju i manji komadi ugljena. Objekt nije u cijelosti istražen jer ulazi pod sjeverni profil, no istražen je i dokumentiran u dužini od oko 250 cm, a širok je oko 200 cm te se pruža u smjeru sjever - jug. Čini se da je riječ o dijelu izduženog objekta lasinjske kulture koji je ukopan u zdravicu (SJ 51).

Ispod podhumusnog sloja (SJ 2), na prostoru južno od kamena živca, utvrđen je sloj kamenja (SJ 6), vjerojatno prirodnim procesima odlomljenog od meke i lomljive žive stijene, te sloj tamnije, pjeskovite gline (SJ 7) obilježen izrazitim pojavom novovjekovnih ali i bronačodobnih ulomaka keramičkih posuda. Nakon što su uklonjeni, definiran je masni i kompaktni sloj smeđe gline (SJ 20) u koji su ukopana tri manja kružna (SJ 19, SJ 41 i SJ 45) i jedan veći pravokutni ukop (SJ 37). Svi su spomenuti ukopi raspoređeni u smjeru istok - zapad, duž kamena živca koji dijelom omeđuje njihove stijenske te se čini da su namjerno ukopani na tim mjestima, kako bi kamen živac bio iskorišten kao svojevrsan potporanj (možda) za stupove (prema

dimenzijama manjih ukopa može se pretpostaviti da je riječ o rupama za stupove) koji su u te ukope mogli biti smješteni.

Pokretni nalazi

Iz sonde I prikupljeno je 59 posebnih nalaza. Većina ih pripada razdoblju eneolitika, preciznije lasinjskoj kulturi. U mlađim slojevima pronađen je ulomak grla boce (PN-008) te ulomak pećnjaka s prikazom ljudskog lika (oko) (PN-006). Nalazi pripadaju novovjekovnom razdoblju. U sloju 7 pronađen je ulomak fine kasnobrončanodobne šalice (PN-39), a u sloju 4 veći ulomak brončanodobnog lonca s ručkom (PN-9). Ulomci keramičkih posuda pripadaju razdoblju starije faze kulture polja sa žarama za razliku od keramičkog materijala pronađenog u sondi II, oko 100 m sjeveroistočno.

Pronađeni keramički materijal lasinjske kulture, u odnosu na istraženu površinu, prilično je brojan. Iz posebnih nalaza izdvojili smo čak 3 cjelovite posude koje se prema morfološkim karakteristikama mogu tipološki odrediti. Posude su ukrašene ubadanjem i urezivanjem. Na sloju zapečene zemlje (ognjište) pronađeni su dijelovi dviju keramičkih žlica (PN-51, PN-55). Osim keramičkih nalaza pronađene su kamene alatke: sjekira (PN-2) i kameni bat (PN-41), ali i velik broj litičkog materijala: kamenih jezgri, odbojaka, sječiva i dr.

Zaključak

Tijekom ovogodišnje kampanje istražen je veći dio objekta iz kasnog brončanog doba (Kalnik-Igrišće II). Objekt je imao nadzemni karakter, a nosivi stupovi mogu se pratiti duž ruba ukopa i s unutarnje, ali i vanjske strane. Pojedini stupovi imaju gotovo identičan oblik i dimenzije, a otisci balvana promjera su 30 cm. Na temelju rezultata istraživanja kuća se podvlači pod istočni profil i nastavlja se duž i danas vidljivog platoa (terase). O točnim dimenzijama kuće još ne možemo govoriti, ali radi se o većem objektu. Vrlo je vjerojatno da sjeverni dio predstavlja neku vrstu podrumskog ukopanog prostora. Na razini slojeva SJ 153 te SJ 143 u sjevernom dijelu sonde dokumentirali smo jedan stariji horizont s ostacima ognjišta i vatrišta koja su oštećena mlađim intervencijama. Točnije podatke dobit ćemo nakon obrade keramičkog materijala. Kuća je ukopana u erozijski sloj sastavljen od zemlje miješane s kamenom (SJ 154). Keramički materijal pronađen tijekom ove kampanje tipološki je prilično ujednačen te pripada periodu mlađe kulture polja sa žarama ili stupnjevima Ha B prema srednjoeuropskoj kronologiji. Na dnu ukopa SJ 101 vidljivi su još stariji ukopi. Ne valja isključiti ni mogućnost pronalaska eneolitičkog (lasinjskog) sloja, koji je ove godine dokumentiran u sondi I, 100 m jugozapadnije.

U sondi I, ispod erozijskog sloja te sloja iz vremena brončanog doba po prvi put je dokumentiran intaktan sloj iz razdoblja eneolitika, točnije lasinjske kulture. Materijalni ostaci, kao i ostaci objekata i struktura, koji pripadaju razdoblju novog vijeka, kasnom brončanom dobu, ali i lasinjskoj, eneolitičkoj materijalnoj kulturi, svjedoče o bogatom povijesno kulturnom krajoliku Kalničkog gorja čija se prošlost seže do četvrtog tisućljeća prije Krista. Ukopani objekti kao i ostaci stupova od nadzemnih kuća te ostaci ognjišta ukazuju na naseobinski karakter istraženog prostora.

Iako izrazito ograničeno područje istraživanja nije donijelo jasne odgovore na pitanja o svakodnevnom životu na ovom prostoru te je otvorilo nove probleme vezane uz rješavanje pitanja namjene i načina svakodnevnog korištenja istraženih ostataka, kao i pitanja vezana uz njihove vremenske i prostorne međuodnose, upozorilo je i na dosada neočekivane mogućnosti kontinuiranog naseljavanja položaja Igrišće od vremena bakrenog doba te upotpunilo dosadašnje znanje i razumijevanje prošlosti Kalnika.

Literatura

- Dular, J., Tomanić Jevremov, M. 2010, *Ormož*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, 18, Ljubljana.
- Črešnar, M. 2006, Novi žarni grobovi iz Ruš in pogrebni običaji v ruški žarnogrobišni skupini, *Arheološki Vestnik*, 57, 97–162.
- Karavanić, S. 2007, Istraživanje višeslojnog nalazišta Kalnik-Igrišće 2006. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, III, 56–59.
- Karavanić, S. 2008, Istraživanje višeslojnog nalazišta Kalnik-Igrišće 2007. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, IV, 62–65.
- Karavanić, S. 2009, Arheološko iskopavanje naselja Kalnik – Igrišće, *Annales Instituti Archaeologici*, V, 80–84.
- Karavanić, S., Okroša Rožić, L., Kudelić, A., Karavanić, I., Mareković, S. 2011, *Kalnik-Igrišće. Rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja*, Katalog izložbe, Križevci.
- Majnarić-Pandžić, N. 1992, Ljevaonica brončanih predmeta u kasnobrončanodobnom naselju na Kalniku kod Križevaca, *Opuscula Archaeologica*, 16, 57–73.
- Müller-Karpe, H. 1959, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, RGF 22, Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Oman, D. 1981, Brinjeva gora – 1953 (Obdelava prazgodovinske keramike), *Arheološki Vestnik*, 32, 144–153.
- Pavišić, I. 1993, Kasnobrončanodobno naselje Špičak u Bojačnom. Prilog poznavanju ruške grupe, in: *Ptujski arheološki zbornik*, Ptuj, 171–179.
- Vrdoljak, S. 1992, Nalazi kalupa s lokaliteta Kalnik-Igrišće kao primjer metalurške djelatnosti kasnoga brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Opuscula Archaeologica*, 16, 75–87.
- Vrdoljak, S. 1994, Tipološka klasifikacija kasnobrončanodobne keramike s lokaliteta Kalnik-Igrišće (SZ Hrvatska), *Opuscula Archaeologica*, 18, 1–86.
- Vrdoljak, S., Forenbacher, S. 1995, Bronze-casting and organization of production at Kalnik-Igrišće (Croatia), *Antiquity*, 69, London, 577–582.

Summary

During this year's campaign, greater part of a late bronze age settlement was excavated (Kalnik-Igrišće II). The structure was built above-ground, on poles that could be traced along the edge of the dig, on both the interior and the exterior side. Poles are almost identical in shape and dimension, with post holes 30 cm in diameter. Research shows that the house is accented under the east profile and continues along the plateau (terrace) that can be seen even today. We can't give any conclusions about the exact dimensions of the building, but we can say that it was a large object. North part of the house probably served as an underground storage space (cellar). We documented an older horizon of the site in layers SU 153 and SU 143 in the north part of the probe with remains of a fireplace and a campfire site that were damaged with more recent interventions. We will get more conclusive data after the analysis of ceramic material found at the site.

The house was cut in the erosion deposit composed of soil and stone (SU 154). Ceramic material excavated during this campaign is typologically quite homogenous and can be ascribed to the late horizon of Urnfield culture or HaB-phase according to central European chronology. At the bottom of the SU 101 dig we can trace even older layers. We must not exclude the possibility of finding an eneolithic layer (Lasinja culture), which was documented this year in probe I, 100 meters southwest of our location.

In probe I, under the layer of erosion deposit and bronze age layer, intact layer of eneolithic material, i.e. Lasinja culture, was documented. Material remains, as well as the remains of buildings and other structures, that were dated to the New Era, late bronze age, as well as Lasinja culture, testify about rich cultural and historic landscape of Kalnik Mountains, with history that dates back as far as fourth millennia BC. Buried structures, as well as the remains of poles of overground houses and remains of a fireplace indicate that this location was a settlement.

Limited area of research didn't give any clear answers about the everyday life of people living at this site during that period. We are also faced with new problems connected to the everyday use and function of explored objects, as well as questions of their temporal and spatial interrelation. But, having in mind those questions, we can say that we are presented with unexpected possibilities that the area of Igrišće was continually inhabited since the copper age, as well as obtaining new information and understanding of the history of Kalnik.